

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@bua.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Gevolgen van een populistische leider

Populisten blijken weliswaar langer aan de macht te zijn dan andere leiders, maar zorgen in economisch en rechtsstatelijk opzicht niet goed voor het volk, blijkt uit Duits onderzoek. Het inkomen per hoofd van de bevolking is lager dan elders, en armeren gaan er niet op vooruit. Ook laat de regering zich minder gelegen liggen aan het buitenland, het eigen parlement en de rechterlijke macht, en verlopen verkiezingen op termijn minder eerlijk.

door Eelke de Jong De auteur is emeritus hoogleraar internationale economie aan de Radboud Universiteit in Nijmegen en lid van de redactie van *Christen Democratische Verkenningen*.

Sinds de verkiezingsoverwinning van de PVV is er verschillende keren geschreven over de zorgen voor de economische gevolgen van een regering met de PVV. Men vreest dat de vijandige houding ten aanzien van buitenlanders de technisch bekwame buitenlandse werknemers afstoot. Het gevolg kan zijn dat het vestigingsklimaat van Nederland verslechtert.

Zouden de gevolgen van een regering-Schoof, die door populisten wordt gedomineerd, inderdaad zo erg kunnen zijn? Een systematische analyse van drie Duitse economen werpt licht op dit vraagstuk.¹ De auteurs definiëren een populistische leider als iemand die een scherp onderscheid tussen elite en volk verkondigt. De elite zorgt niet goed voor het volk en is corrupt, terwijl het volk wordt voorgesteld als eerlijk en hardwerkend. De populist werpt zich op als de vertegenwoordiger van de gewone mensen. Linkse populistten benadrukken dat het gewone volk in economische zin benadeeld wordt door de elite. Deze bestaat dan uit internationale instellingen zoals het Internationaal Monetair Fonds, investeerders en het kapitalisme in het algemeen. Rechtse populistten benadrukken identiteit en religieuze verschillen. Gesuggereerd wordt dat buitenlanders en etnische en religieuze minderheden de nationale identiteit bedreigen. De elite beschermt het volk niet genoeg tegen deze groepen. Rechtse populistten zijn vaak pro-bedrijfsleven en willen lage belastingen en een afgeslankt sociaal systeem. Beide soorten populistten zeggen op te komen voor 'het volk'.

Om de gevolgen voor de samenleving te bestuderen, hebben de onderzoekers gegevens verzameld van zestig landen over de periode van 1900 tot 2020. Deze zestig landen zorgen voor ongeveer 95 procent van het wereldinkomen.² In achttwentig van de zestig landen hebben gedurende bepaalde periodes populistische leiders

geregeerd.³ Het aantal links-populistische regeringen is ongeveer gelijk aan het aantal rechts-populistische. Links-populistische leiders zijn vooral in Latijns-Amerika te vinden, terwijl Europa de meeste rechts-populistische regeringen heeft. In 2018 waren er de meeste populistische leiders. Sommige landen zijn bevattelijker voor populistische regeringen dan andere. Zo hebben Argentinië en Italië verhoudingsgewijs vaak een populistische regering. Na een crisis is de kans op een populistische regering groter. De regeringstermijn van een populistische regering is vaak langer dan die van een niet-populistische regering: gemiddeld acht tegenover vier jaar. Erg lange termijnen van populistische leiders zijn die van Soekarno in Indonesië (1945-1966), Velasco in Ecuador, die met onderbrekingen geregeerd heeft van 1934 tot 1972, en recent Orbán in Hongarije, die sinds 2010 aan de macht is.

Inkomen per hoofd van de bevolking

De economische prestaties onder leiding van populistische leiders worden vergeleken met het gemiddelde van het desbetreffende land over de hele periode en met het gemiddelde van andere landen in de periode dat de populistische leider aan de macht is.⁴ Wat blijkt? Gedurende een periode dat een populistische leider aan de macht is, is het inkomen per hoofd van de bevolking lager dan gedurende andere periodes, en ook lager dan het gemiddelde in andere landen gedurende dezelfde periode. Dit geldt zowel vijf als vijftien jaar na het aan de macht komen van de leider. De groei is 0,5

tot 1 procent per jaar lager.

Populisten zeggen op te komen voor het gewone volk. Je zou dan verwachten dat na het aantreden van een populistische leider de inkomensverdeling minder scheef wordt; de gewone man zou dan meer krijgen ten koste

Je zou na het aantreden van een populistische leider die zegt op te komen voor het gewone volk, een minder scheve inkomensverdeling verwachten

van de rijken. Het blijkt niet zo te zijn. De verdeling van het inkomen over rijk en arm verandert niet. Ook het aandeel van de lonen in het nationaal inkomen, als maatstaf voor de beloning van arbeid ten opzichte van het inkomen op kapitaal, blijft hetzelfde.

Populisten geven vaak de schuld aan het buitenland en buitenlanders. Beperken ze dan ook de contacten met het buitenland? Inderdaad daalt onder een populistisch regime de internationale handel als percentage van het nationaal inkomen, blijkt uit het Duitse onderzoek. Ook blijven de invoertarieven hoger dan in andere landen. Tevens nemen de investeringen van en naar het buitenland af en wordt het ook moeilijker gemaakt om internationale financiële transacties af te sluiten. In extreme gevallen, Venezuela bijvoorbeeld, vlucht het kapitaal het land uit. Populistische leiders beloven de problemen op te lossen die andere regeringen volgens hen hebben laten liggen. Hoe financieren ze dat? Uit een verhoging van de staatsschuld, zo blijkt uit de analyse. Na vijftien jaar is de staatsschuld ongeveer 10 procent hoger dan bij een andere regering. Deze extra uitgaven kunnen tot inflatie leiden. Inderdaad zijn er indicaties dat de inflatie iets meer stijgt dan onder andere regeringen, maar dit effect is niet groot en valt deels in de foutenmarge.

In een ander onderzoek hebben Daron Acemoglu, Simon Johnson en James A. Robinson, de winnaars van de Nobelprijs voor Economie van dit jaar, uitvoerig aangetoond dat goed werkende instituties noodzakelijk zijn voor economische groei en innovatie.⁵ Dit betreft wetgeving op verschillende gebieden. Allereerst moeten verkiezingen eerlijk zijn. Kiezers moeten onafhankelijk hun stem kunnen uitbrengen en niet omgekocht worden. Grote delen van de bevolking moeten stemrecht hebben. De controle op het proces moet door de regeringspartijen en de oppositie uitgevoerd worden. Daarnaast moet de macht van de regering (de uitvoerende macht) ingeperkt kunnen worden door de bevoegdheden van andere instanties, met name het parlement. Hierdoor wordt voorkomen dat een regering een dictatuur wordt. De rechterlijke macht moet onafhankelijk van de politiek haar oordeel kunnen geven. Ten slotte is in een democratie de pers essentieel als bron van onafhankelijke en diverse informatie. De pers moet de vrijheid hebben om de stem van de oppositie en minderheden te verwoorden.

Voor al deze drie aspecten van een democratie zijn door onderzoekers van het project *Varieties of Democracy* (V-Dem) indicatoren opgesteld.⁶ Wat zijn de gevolgen volgens de Duitse studie van het aantreden van een populistische regering voor deze indicatoren? Over een periode van vijftien jaar dalen alle drie indicatoren. Bij de beperkingen op de uitvoerende macht ontstaat de daling direct na het aantreden. Bij de andere twee indicatoren, eerlijke verkiezingen en een vrije pers, een paar jaar later. Na tien jaar bevinden ze zich op een dieptepunt.

Dan is het verschil gelijk aan de achteruitgang van de instituties van het niveau van Noorwegen naar dat van Colombia. Na vijftien jaar zijn ze weer wat verbeterd, maar

nog lang niet op het oorspronkelijke niveau teruggekeerd. Kortom, na het aanstellen van een populistische regering daalt de kwaliteit van de democratie, en deze daling houdt langer dan vijftien jaar aan. Het meest verslechteren de vrije en eerlijke verkiezingen en de juridische mogelijkheden om de uitvoerende macht te beperken. Een populistisch regime krijgt autoritaire trekken. Is men eenmaal een destructief pad ingeslagen, dan is het moeilijk daar weer van terug te komen.

Hiervoor is vermeld dat de populistische regeringen zeggen de problemen te willen oplossen die vorige regeringen hebben laten liggen. Lukt ze dat ook? Deze studie heeft dat niet onderzocht, waarschijnlijk omdat de problemen per land nogal verschillen. In het geval van Argentinië is het overduidelijk dat de problemen niet worden opgelost. Het land moet bijna permanent het Internationaal Monetair Fonds om hulp vragen. Ook de regeringen-Berlusconi hebben niet voor een oplossing van bestaande problemen gezorgd. Berlusconi was voortdurend bezig in juridische procedures zijn eigen belangen te verdedigen. Hierdoor verloor Italië veel tijd en stagneerde de economie, aldus onderzoeker Funke in een interview.⁷

De studie toont overduidelijk aan dat in het algemeen een populistische leider slecht is voor de economie en de rechtsstaat. Meestal keert men zich af van het buitenland; in het geval van Europese landen is dat de Europese Unie en haar instellingen.

Na het aanstellen van een populistische regering daalt de kwaliteit van de democratie

De opmars van het populisme

De resultaten van deze studie doen het ergste vermoeden ten aanzien van de economische en rechtsstatelijke gevolgen van het voorgestelde beleid van het kabinet-Schoof. Het kabinet wordt immers verweten kortzichtig te zijn en geen oog te hebben voor de gevolgen voor de groei en daarmee voor de financiële gevolgen op middellange termijn.⁸ De planbureaus bekritiseren onder andere de bezuinigingen op het hoger onderwijs en innovatie, waardoor de concurrentiepositie van Nederland zal verslechteren. Verder worden de problemen niet opgelost maar vooruitgeschoven. In dit verband wijzen ze op het voornemen om de verhoging van de CO₂-heffing en de energiebelasting te schrappen en op het besluit om de verplichte aanschaf van een warmtepomp terug te draaien. Hiermee komen de klimaatdoelen zeker niet dichterbij. Het per se willen gebruikmaken van noodrecht en het willen uitroepen van een asielcrisis illustreert dat het een populist niet te doen is om het oplossen van problemen, maar om het ondermijnen van de democratische instituties. Het komt helemaal overeen met de bevinding uit de studie: de beperkingen op de uitvoerende macht worden zo snel mogelijk verkleind.

Gelukkig lijkt het noodrecht van de baan. Maar het voortdurend moeten corrigeren van plannen die de rechtsstaat ondermijnen kost energie die niet

Bron: iStock

besteed kan worden aan het oplossen van de werkelijke problemen. Bovendien is het niet gegarandeerd dat het elke keer lukt om dergelijke besluiten te blokkeren.⁹ Concluderend: de overeenkomsten tussen het voorgestelde beleid van het kabinet-Schoof en de uitkomsten van de behandelde studie zijn in mijn ogen niet hoopgevend voor de toekomst van Nederland.

Artikel in het kort:

- * Hun belofte dat zij er zijn voor het gewone volk maken populistten in economisch opzicht niet waar, blijkt uit Duits onderzoek
- * Het gemiddelde inkomen is lager dan elders en de verdeling tussen arm en rijk verandert niet
- * Ook daalt de internationale handel en wordt de staatsschuld groter teneinde beleid te financieren
- * In rechtsstatelijk opzicht gaat een land onder populistten eveneens achteruit: de uitvoerende macht wordt minder beperkt door de rechterlijke macht, en op termijn verlopen verkiezingen minder eerlijk en krijgt de onafhankelijke pers minder vrijheid
- * De uitslag van het onderzoek is niet hoopgevend voor Nederland, waar de grootste regeringspartij nu een populistische is

-
- 1 Manuel Funke, Moritz Schularick en Christoph Trebesch, 'Populist leaders and the economy', *American Economic Review* 113 (2023), nr. 12, 3249-3288.
 - 2 De groep landen bestaat uit alle leden van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) en van de Europese Unie. Daarnaast zijn de negen grootste landen uit Zuid-Amerika en de tien grootste opkomende landen uit Azië en Afrika opgenomen.
 - 3 Het betreft nationale regeringen. Er is geen rekening gehouden met regeringen van deelstaten.
 - 4 Een andere gebruikte methode van de Duitse onderzoekers bestaat uit het vergelijken van de prestaties van het land onder een populistische regering met die van een 'dubbeltanger'. Deze dubbeltanger is een op basis van de beschikbare gegevens geconstrueerd scenario voor de situatie dat er geen populistische leider zou zijn geweest. De resultaten van de verschillende methodes komen overeen.
 - 5 Dit onderzoek is in verschillende artikelen in economische toptijdschriften gepubliceerd.

- Het bekendste boek is: Daron Acemoglu en James Robinson, *Why nations fail. The origins of power, prosperity, and poverty*. Londen: Profile Books, 2012.
- 6 Zie de website <https://v-dem.net/>.
 - 7 Mark Beunderman, 'Berlusconi, Zuma, Perón: een populist aan het roer is slecht voor de economie', *NRC*, 3 april 2024.
 - 8 Pim van den Dool, 'Planbureaus kritisch: "Het kabinet kiest te veel voor de korte termijn en komt met te vage voorstellen"', *NRC*, 16 september 2024. De planbureaus zijn: het Centraal Planbureau, het Sociaal en Cultureel Planbureau, en het Planbureau voor de Leefomgeving.
 - 9 In de bundel *Constitutionele waarborgen* betogen de auteurs dat de waarborgen voor een onafhankelijke rechtspraak in Nederland boterzacht zijn, waardoor zelfs zonder nieuwe wetgeving de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht uitgehoud kan worden. Zie: Jonathan Soeharno, Niels Graaf en Jerfi Uzman (red.), *Constitutionele waarborgen. De Raad voor de rechtspraak en rechterlijke onafhankelijkheid*. Den Haag: Boom, 2024.